

Справа «Т. і В. проти Сполученого Королівства»

24724/94 T. v. the United Kingdom [GC]

24888/94 V. v. United Kingdom [GC]

У двох рішеннях, ухвалених 16 грудня 1999 року у справі «Т. і В. проти Сполученого Королівства»¹, Суд постановив, що:

- не було порушення ст. 3 Конвенції (право не бути підданому такому, що принижує гідність, поводженню) щодо судового розгляду справи заявників;
- мало місце порушення ст. 6 Конвенції (право на справедливий судовий розгляд);
- не було порушення ч. 1 ст. 5 Конвенції (право на свободу і особисту недоторканність);
- мало місце порушення ч. 1 ст. 6 Конвенції щодо встановлення «попереднього терміну ув'язнення»;
- мало місце порушення ч. 4 ст. 5 Конвенції (право на судовий розгляд після позбавлення свободи внаслідок арешту чи затримання для встановлення їх правомірності).

Заявники не вимагали відшкодування моральної шкоди. Суд відповідно до ст. 41 Конвенції призначив сплатити 18 000 фунтів стерлінгів заявнику Т. та 32 000 фунтів стерлінгів заявнику В. як компенсацію судових витрат.

Обставини справи

Заявники, громадяни Великобританії, народилися у серпні 1982 року. Вони просили Суд не розголошувати їхніх імен. У листопаді 1993 року їх було засуджено за викрадення і вбивство дворічного хлопчика. На момент вчинення злочину заявники досягли лише 10-річного віку, а під час судового розгляду їм виповнилось 11 років. Судовий розгляд відбувся у Суді Корони і привернув велику увагу преси і громадськості. Заявників було засуджено до позбавлення волі на невизначений термін, до «помилування її Величністю». Відповідно до англійського законодавства та практики, неповнолітні, засуджені до позбавлення волі на період до помилування її Величністю, спершу відбувають так званий «тарифний період», який призначається Міністром внутрішніх справ (Home Secretary) і виконує каральну функцію. Після спливу тарифного строку ув'язнених слід звільнити, крім випадків, коли Наглядова Рада (Parole Board) не вважатиме, що вони становитимуть загрозу для суспільства. Міністр внутрішніх справ встановив 15 років тарифного строку для кожного із заявників. Це рішення було скасовано у порядку нагляду Палатою Лордів, і до цього часу новий тарифний строк не було встановлено.

Зміст рішення Суду

Заявники стверджували, що, беручи до уваги їхній вік, відкритий судовий розгляд справи у Суді Корони, а також каральний за своєю природою вирок суду порушували їхнє право не бути підданими нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню. Вони також стверджували, що було порушено їхнє право на справедливий судовий розгляд. Крім того, заявники оскаржували характер постановленого щодо них вироку на невизначений строк, що, на їхній погляд, порушувало право на свободу (ст. 5 Конвенції). Той факт, що рішення про термін тарифного строку приймала посадова особа виконавчої влади, на думку заявників, порушував ст. 6 Конвенції. Заявники, нарешті, стверджували, що не було забезпечене їхнє право на судовий розгляд (при якому суд

¹ В ухваленні рішення брав участь суддя В. Г. Буткевич (Україна).

встановлює законність затримання, навіть якщо судовим органом виступає Рада Честі), що порушує ч. 4 ст. 5 Конвенції.

Уряд стверджував, що скарги заявників щодо ст. 3 і ст. 6 Конвенції слід визнати неприйнятними, оскільки не було вичерпано усі національні засоби правового захисту. Заявники справді не оскаржували цих питань впродовж провадження у національних судах. Однак уряд не зміг навести жодного прикладу справи, у якій мало би місце припинення кримінального провадження на тій підставі, що обвинувачений не мав можливості повною мірою брати участь у такому провадженні, або коли б дитина, яка обвинувачувалася у скоєнні вбивства чи іншого серйозного злочину, мала шанс на припинення провадження на тій підставі, що відкрите слухання справи у Суді Корони завдає їй страждання. Тому Суд відхилив заперечення уряду.

Суд, насамперед, мав на меті проаналізувати, чи може сам факт притягнення десятирічних дітей до кримінальної відповідальності бути оцінений як нелюдське чи таке, що принижує гідність, поводження. Суд не знайшов єдиного стандарту у країнах – членах Ради Європи щодо визначення мінімального віку, з якого є можливим притягнення до кримінальної відповідальності. Хоча більшість держав встановлює більший, ніж в Англії та Уельсі, вік, з якого настає кримінальна відповідальність, у таких державах, як Кіпр, Ірландія, Ліхтенштейн та Швейцарія, кримінальна відповідальність, однак, настає навіть ще раніше. За цих умов неможливо простежити єдину тенденцію, навіть спираючись на Конвенцію ООН про права дитини. Хоча Англія й Уельс опинилися серед кількох держав, що встановили низький вік, з якого настає кримінальна відповідальність, десятирічний вік не може вважатися таким, що порушує вікову межу, встановлену європейськими державами. Таким чином, притягнення до кримінальної відповідальності десятирічних дітей саме по собі не порушує ст. 3 Конвенції.

Ще одна скарга заявників щодо ст. 3 полягала у тому, що слухання справи було відкритим, тривало понад 3 тижні у Суді Корони і було перенасичене формальностями. Суд визнав, що слухання справи не мало на меті принизити заявників чи спричинити їм страждання. Більше того, державою було вжито спеціальних заходів, спрямованих на пом'якшення процедури розгляду справи у Суді Корони, зважаючи на вік підсудних. Однак є очевидним, що з огляду на психічну точку зору такі слухання могли спричинити негативний вплив на одинадцятирічних дітей незалежно від того, де б вони відбувалися: відкрито, у Суді Корони, чи закрито, у суді для підлітків. У той же час публічний характер слухань міг до певної міри посилити у заявників почуття болю, вини, страху. Беручи до уваги наведені міркування, Суд прийшов до висновку про те, що саме такий судовий розгляд не спричинив заявникам надмірних страждань, а отже, порушення ст. 3 Конвенції не було.

За змістом ст. 6 Конвенції, підсудний має право на повноцінну участь у судовому розгляді. Вперше перед Судом постало завдання застосувати це право стосовно неповнолітніх підсудних. Ключовим у цьому напрямку стало питання про те, як модифікувати класичні процедури слухання, як-от публічний розгляд справи, щоб забезпечити повноцінне розуміння та участь з боку підсудних. Суд дійшов висновку, що процедура судового розгляду щодо дитини повинна враховувати її вік, емоційні особливості та інтелектуальні здібності. Обов'язковим є вжиття заходів, спрямованих на забезпечення максимуму розуміння та участі таких підсудних у слуханнях. Стосовно дитини, яка звинувачується у вчиненні тяжкого злочину, який привернув значну увагу засобів масової інформації та громадськості, це означає проведення закритого слухання, аби послабити у підсудних почуття страху, а також, у разі необхідності, дозвіл бути присутніми на процесі лише окремим особам та обмеження повідомлень для преси.

Судовий розгляд щодо заявників тривав понад три тижні у Суді Корони. Це викликало настільки велику увагу громадськості та преси, що суддя у підсумковій промові попросив присяжних врахувати цю обставину при оцінці доказів. Щодо заявників, зважаючи на їхній вік, було вжито спеціальних заходів (наприклад, ознайомлення із процедурою слухань, попереднє відвідання залу судового засідання, скорочення часу судових слухань

тощо). І все ж таки формалізм та процедура слухання справи у Суді Корони спричинили виникнення почуття страху у підсудних. Цьому сприяли особлива форма окремих елементів інтер'єру залу судових слухань, наприклад, лава для підсудних, яка була розміщена максимально високо, аби забезпечити підсудним огляд усього, що відбувається у залі. Однак таке розташування підсудних викликало у них почуття дискомфорту, оскільки вони безпосередньо перебували у полі зору представників преси та інших присутніх у залі. У справі знаходились дані психіатричної експертизи, які засвідчували факт переживання обома заявниками посттравматичного стресу з приводу вчиненого ними два роки тому вбивства, а також їх нездатності обговорювати деталі вчинення злочину зі своїми захисниками. Для них судовий розгляд був залякуючим, загрожував стресом, під час нього вони не могли зосередитися з думками.

За таких обставин представництво інтересів заявників досвідченими юристами-професіоналами не було, з точки зору Суду, достатнім. Хоча, за твердженням Уряду, захисники знаходились безпосередньо біля заявників під час судового розгляду, однак навряд чи заявники почували себе досить вільно, аби консультуватися із ними, зважаючи на напругу у залі суду та увагу з боку присутніх. Крім того, сумнівною була можливість заявників співпрацювати з їхніми захисниками поза межами суду, беручи до уваги їхній вік та нервово-емоційний стан. Між тим така співпраця є необхідною для захисту підсудних. Таким чином, право заявників на справедливий судовий розгляд було порушено.

Відповідно до Конвенції, на держави покладається обов'язок захищати громадськість від жорстоких злочинів. Каральна природа тарифного строку ув'язнення не порушує ст. 3 Конвенції. Конвенція не забороняє державам застосовувати невизначені строки позбавлення волі стосовно дітей, винних у скоєнні тяжких злочинів, коли це необхідно для захисту громадського порядку. Таким чином, зробити будь-які висновки щодо строку ув'язнення заявників неможливо до встановлення нового тарифного строку. Навіть беручи до уваги усі обставини справи, а особливо вік та умови ув'язнення заявників, Суд не може дійти висновку про те, що період їхнього ув'язнення (6 років) прирівнюється до нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження.

Вирок про позбавлення волі на період до помилування їй Величністю було постановлено на підставі закону, не свавільно, а отже, немає порушення ч. 1 ст. 5 Конвенції.

Ч. 1 ст. 6 Конвенції гарантує справедливий судовий розгляд незалежним та неупередженим судом, включно із чітким формулюванням обвинувачення та вироку. Тарифний строк ув'язнення при засудженні до помилування її Величністю являє собою максимальний термін ув'язнення, протягом якого відбувається перевиховання засуджених. Після його спливу особа підлягає обов'язковому звільненню, крім випадків, коли вона є небезпечною для суспільства. Суд дійшов висновку, що встановлення тарифного строку ув'язнення означає призначення покарання. Це, до речі, було визначено і Палатою Лордів. Таким чином, беручи до уваги той факт, що тарифний строк встановлював Міністр внутрішніх справ, а не незалежний суд, має місце порушення ст. 6 Конвенції щодо порядку визначення терміну ув'язнення.

Оскільки тарифний строк встановлювався Міністром внутрішніх справ, судовий нагляд за законністю такого ув'язнення був відсутній. Відповідно до ч. 4 ст. 5 Конвенції неповнолітні, засуджені до помилування її Величністю, після спливу тарифного строку мають право на періодичний перегляд питання про їхню небезпечність, а також питання про законність ув'язнення незалежним судовим органом, зокрема таким, як Наглядова Рада. Однак заявники були позбавлені цього права, оскільки Палата Лордів скасувала рішення Міністра внутрішніх справ, а новий тарифний строк так і не було встановлено. Таким чином, мало місце порушення ч. 4 ст. 5 Конвенції у зв'язку із відсутністю у заявників можливості оскаржити законність їхнього ув'язнення з моменту їхнього засудження.

Реферативний переклад з англійської мови та опрацювання рішення здійснено у Львівській лабораторії прав людини і громадянина НДІ державного будівництва та

місцевого самоврядування АПрН України О. О. Бекетовим, Р. М. Москалем, Н. П. Ничай, М. Ю. Пришляк, Т. І. Пашуком, М. Б. Рісним, А.-М. Я. Хом'як.